

İXTİSASLI QADIN KADRLARIN ƏMƏYİNDƏN SƏMƏRƏLİ İSTİFADƏ EDİLMƏSİ

Ş. A. SADIQOVA
Azərbaycan ET KTİ və Tİ

Əhalinin təkrar istehsal problemi daxilində ixtisaslı qadın kadrlar özünəməxsus yer tutur və onların əməyindən daha səmərəli istifadə edilməsinə xüsusi diqqət tələb olunur. Qeyd edilən məsələ mürəkkəb və kompleks xarakter daşıyır. Bu da qadın əmək ehtiyatlarının təkrar istehsalı ilə əlaqədardır. Qeyd edilən xüsusiyyətlər cavan qadınların ərazi cəhətdən yer dəyişmələrini (miqrasiyasını), onların ixtisas istiqamətlərini, kənddə ixtisaslı qadın kadrların hazırlanmasını, kənd qadınlarının məşğulluğunun yüksəldilməsini və onların əməyindən səmərəli istifadə edilməsini özündə əks etdirir.

Qadın əməyindən istifadə heyvandarlıq sahələrində kəskin olaraq qalır. Çünki heyvandarlıq sahələrində çalışan qadınların iş şəraiti və əmək rejimi son dərəcə əlverişli deyildir. Bu da qəns qızların heyvandarlıq sahələrinə cəlb edilməsini çətinləşdirir və nəticədə sahənin ixtisaslı kadrlarla təminatını məhdudlaşdırır.

Son vaxtlar müxtəlif təsərrüfat formalarının inkişafı ilə əlaqədar olaraq qadın əməyindən istifadəyə dair yeni problemlər meydana çıxmışdır. Müxtəlif təsərrüfat formalarının məlumatlarının təhlilindən görünür ki, əməkqabiliyyətli qadınların sayı həmin təsərrüfatların əməkqabiliyyətli işçilərinin 51,2%-ni təşkil edir. Qeyd etmək lazımdır ki, əməkqabiliyyətli qadınların əsas hissəsi şəxsi həyatı təsərrüfatlarda və ev işlərində məşğuldur. Tarlaçılıqda və heyvandarlıqda iş proseslərinin zəif mexanikləşdirilməsi, onların ağır əl əməyində və ziyanlı işlərdə işləmələrinə səbəb olmuşdur.

Bazar münasibətləri şəraitində kənd təsərrüfatında qadın əməyindən səmərəli istifadə etmək üçün onların məşğulluğunun yüksəldilməsinə dair xüsusi tədbirlər sistemi işlənib hazırlanmalıdır.

Bununla yanaşı işçi qüvvəsinin təkrar istehsalı problemlərində, kənd təsərrüfatında məşğul olan ixtisaslı qadın kadrların təkrar istehsalı ilə əlaqədar olaraq qadın əməyinin səmərələşdirilməsi məsələləri araşdırılmalıdır. Çünki kənd yerlərində ixtisaslı qadın kadrların hazırlanması, onların məşğulluğunun yüksəldilməsi və qadınların əməklərindən daha səmərəli istifadə edilməsi vacib bir məsələ kimi qarşıda durur.

Son illərdə bu sahədə praktiki olaraq kompleks elmi axtarışlar aparılmayıb. Odur ki, respublikanın bəzi rayonları istisna olmaqla, müasir şəraitdə sosial-iqtisadi, elm və aqrar siyasətlə əlaqədar olan kompleks tədqiqatların aparılmasına böyük ehtiyac vardır.

Hazırda ən kəskin məsələlərdən biri olan ərzaq probleminin həlli qadın əməyindən səmərəli istifadə olunmasından da xeyli asılıdır. Digər tərəfdən kənd təsərrüfatında ayrı-ayrı istehsal proseslərinin qismən mexanikləşdirilməsi, ya da kompleks mexanikləşdirilməsi qadınların bu sahələrdə sərf etdikləri ağır əl əməyinin aradan qaldırılmasına və əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsinə kö-

mək edər.

Göründüyü kimi, ixtisaslı qadın kadrların əməyindən istifadənin yaxşılaşdırılmasının bir çox məsələləri hələ həll edilməmiş qalır və təcili olaraq öz həllini gözləyir.

Qadın əməyindən istifadə ilə cavan nəslin tərbiyəsi arasında sıx əlaqə mövcuddur. Qeyd etmək lazımdır ki, qadınların bərabərliyi yalnız iqtisadi və sosial yox, eyni zamanda siyasətlə də əlaqədardır. Doğrudan da indiki şəraitdə qadınların vəziyyəti cəmiyyətin sosial tərəqqinin səviyyəsini göstərən amillərdən biridir.

Qadın əməyinin yüngülləşdirilməsi üçün bir çox sosial məsələlərin həyata keçirilməsi tələb olunur. Bunlardan biri qadınların analıq funksiyaları ilə onların ictimai istehsalda iştirakının uzlaşdırılmasıdır.

Ümumiyyətlə, ictimai istehsalda iştirak edən qadınların xüsusi çəkisi 50,0%-dən çoxdur.

Əməkqabiliyyətli yaşda olan qadınların əksəriyyəti şəxsi təsərrüfatla və evdarlıqla məşğuldurlar. Əhalinin siyahıya alınma məlumatları göstərir ki, qadınların məşğulluq quruluşunda, onların təhsil səviyyələrində, ixtisaslarının artırılmasında müsbət dəyişikliklər olmuşdur. Bununla belə bazar münasibətləri şəraitində kənd təsərrüfatında, gələcəkdə qadın əməyinin inkişafı, ondan səmərəli istifadə olunması və məşğulluğun yüksəldilməsi üçün əsaslı tədbirlərin hazırlanması məqsədəuyğundur.

Qeyd etmək lazımdır ki, qadın əməyinin səmərələşdirilməsi, onun təkrar istehsalının mühüm məsələlərindən biridir. Lakin təəssüflər olsun ki, son vaxtlar yalnız qadın əməyindən istifadənin səmərəliliyi öyrənilir, sərf edilən əməyin şəraitinə, xarakterinə, qadınların psixofizioloji orqanizmlərinin xüsusiyyətlərinə, analıq funksiyası ilə ictimai istehsalda iştirakının optimal əlaqələrinə olduqca az diqqət yetirilir. Əlbəttə, qadınların əməyinə qiymət verərək belə birtərəfli yanaşma nəzərə alınmalıdır.

Qadın məşğulluğunun yüksəldilməsi istiqamətlərini müəyyənləşdirərkən, burada olan disproporsiyaları aradan qaldırmaqdan ötrü qadın əməyindən istifadənin obyektiv və subyektiv xüsusiyyətləri elmi cəhətdən öyrənilməlidir.

Kənd təsərrüfatında ixtisaslı qadın kadrların formalaşması, gedən ümumi demoqrafik dəyişikliklərlə və əhalinin təhsil səviyyəsi ilə əlaqədardır. Odur ki, bu proseslərin qadınların ictimai istehsalda cəlb olunmalarına təsiri geniş təhlil edilməlidir. Belə ki, kəndin qadın əmək ehtiyatlarının təhlili göstərir ki, onun dinamikasında müəyyən dəyişikliklər olmuşdur. Respublikada əməkqabiliyyətli yaşda olan qadınların sayı 1,5-2,2 dəfə artmışdır. Belə yüksəliş əsasən 1970-1980-ci illərdə müşahidə edilmişdir. Buna baxmayaraq kənd təsərrüfatında qadınların təhsil səviyyəsi sənayeye nisbətən çox fərqlənir. Kənd təsərrüfatında və sənayedə məşğul olan qadınların təhsil səviyyəsinin təhlili göstərir ki, sənayedə məşğul olanların

hər 1000 nəfərinə düşən ali təhsilli qadınların xüsusi çəkisi 92,1%, kənd təsərrüfatında isə 7,9% təşkil etmişdir, natamam ali və orta ixtisas təhsillilərin xüsusi çəkisi müvafiq olaraq 80,4%, 19,6%, ümumi orta təhsillilər 54,3%, 45,7%, natamam orta təhsillilər 40,8%, 59,2%, ibtidai təhsilli olan isə 36,8% və 63,2%-dir. Rəqəmi məlumatdan aydın olur ki, sənayedə və kənd təsərrüfatında məşğul olan qadınların təhsil səviyyələri arasında böyük fərq vardır. Sənayedə, əsasən ali, natamam ali, orta ixtisaslı və ümumi orta təhsilli qadınların üstünlüyü aydın görünür. Kənd təsərrüfatında məşğul olan qadınların əksəriyyəti natamam orta və ibtidai təhsillilərdir.

Hesablamalar göstərir ki, aqrar sahədə işləyən qadınların əsas hissəsi, yəni 80,0%-ə qədər kənd təsərrüfatının payına düşür. Belə ki, məşğul olan qadınların 78,1% - 81,2%-i bitkiçilikdə, 21,9% - 18,8%-i heyvandarlıq sahələrində işləmişlər. Baxmayaraq ki, ilbəl bitkiçiliyin nisbi göstəriciləri artır, lakin kənd təsərrüfatının ayrı-ayrı sahələrində bu göstəricilər xeyli aşağı düşür. Qadınların ictimai istehsalda məşğulluq səviyyəsinin aşağı düşməsinə respublikada yaranan sosial-iqtisadi vəziyyətlə əlaqələndirmək olar.

Respublikanın kənd təsərrüfatında qadın əməyindən ən çox pambıq, tütün, tərəvəz, meyvə və s. sahələrində istifadə olunur, bu sahələrdə, adətən, ağır əl əməyi hökm sürür, insan orqanizmi üçün zərərli olan sahələrə isə tütünçülüyü və pambıqçılığı aid etmək olar. Belə ki, kənd təsərrüfatında əsas peşə işçiləri içərisində qadınların xüsusi çəkisi pambıqçılıqda 72,0-36,6%, tütünçülükdə 93,3-70,9%, tərəvəzçilikdə 38,9-62,9%, bağçalıqda 16,6-38,7% təşkil edir.

Respublika təsərrüfatlarının məlumatlarının təhlili göstərir ki, qadınların istehsal proseslərində iştirak səviyyəsi 50,8%, kişilərin - 49,2% olmuşdur. Lakin qadınların istehsal sahələrində iştirakının xüsusi çəkisinin kişilərdən çox olmağına baxmayaraq, onlar əmək sərfinin miqdarına görə geri qalırlar. Əgər bir əməkqabiliyyətli qadın orta hesabla ildə 188,6 adam-gün işləmişdirsə, bu göstərici kişilər tərəfindən 224,8 adam-günə çatdırılmış və ya 16,1% yüksək olmuşdur. Bunu qeyd etmək kifayətdir ki, əməkqabiliyyətli qadınlar dekabr ayında ictimai istehsalda iştirakı cəmi 49,5% olmuşdursa, bu göstərici iyul ayında 89,5% təşkil etmişdir.

Qadınların ev təsərrüfatındakı məşğulluğu onları ictimai istehsalda yayındıran başlıca amillərdən biridir. Qadınların ictimai istehsalda belə iştirak etmələrinə səbəb ailədə olan uşaqların sayı və kiçik yaşda uşaqların olmasıdır. Təbii ki, respublikada məktəbəqədər uşaq müəssisələrinin indiki vəziyyətində həmin qadınları ictimai istehsalda cəlb etmək də çox çətindir. Bu baxımdan gələcəkdə çoxuşaqlı və kiçik yaşda uşaqları olan qadınları ictimai istehsalda cəlb etmək üçün onlara xüsusi şəraitin yaradılması məqsəduyğundur.

Tədqiqat göstərir ki, bitkiçilik sahələrində iş proseslərinin nisbətən yüksək səviyyədə mexanikləşdirilməsi qadınların tədricən işdən azad olunmasına gətirib çıxarır və ya mexanikləşdirilməmiş aşağı ixtisaslı işlərdə cəmləşdirir. Bu baxımdan heyvandarlıq qadınların əmək sərfi üçün əsas obyekt olaraq qalır.

Kənd təsərrüfatında və sənayedə məşğul olan qadınların təhsil səviyyəsi, 2004-cü il (%-lə)

	Ali	Natamam ali və orta ixtisaslı	Ümumi orta	Natamam ali orta	İbtidai orta
Kənd təsərrüfatında məşğul olanların hər 1000 nəfərinə düşür	7,9	19,6	45,7	59,2	63,2
Sənayedə məşğul olanların hər 1000 nəfərinə düşür	92,1	80,4	54,3	40,8	36,8

Qeyd etmək lazımdır ki, heyvandarlığın və bitkiçiliyin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi üçün görülən tədbirlər kompleks surətdə aparılmayıb. Heyvandarlıqda məşğul olan qadınların əməyinin mexanikləşdirilməsinin səviyyəsini aşağıdakı göstəricilərlə xarakterizə etmək olar. Belə ki, qadınlar bitkiçilikdə olduğu kimi, heyvandarlıqda da əsas işləri əl ilə görürlər. Əl ilə görülən işlərin xüsusi çəkisi 92,7% təşkil edir.

Müqayisəli təhlil göstərir ki, qadın əməyinin mexanikləşmə səviyyəsi ümumi təsərrüfat üzrə əməyin mexanikləşmə səviyyəsindən xeyli geri qalır. Belə ki, respublikanın təsərrüfatlarında heyvandarlıqda çalışan işçilərin 7,3%-i maşın və mexanizmlərlə işləyənlərdir ki, bunun da 1,5%-i qadınlardır. Ümumiyyətlə, qadınların əməyinin mexanikləşmə səviyyəsi kişilərin əməyinin mexanikləşmə səviyyəsindən 5 dəfə azdır. Belə ki, heyvandarlıq sahələrində fərdi qaydada inkişafı inəkləri maşınla sağan operatorların, heyvandarlığa baxan mexanizatorların sayını xeyli azaltmışdır. Bu da ayrı-ayrı iş proseslərinin mexanikləşdirilməsinə mənfi təsir göstərmiş və yenə də əl əməyi üstünlük təşkil etmişdir. Əl əməyini nisbətən aradan qaldırmaq üçün heyvandarlıq sahələri yeni texnologiya əsasında kompleks mexanikləşdirilməlidir. Heyvandarlıq sahələrinin kompleks mexanikləşdirilməsi, ilk növbədə qadın əməyinin yüngülləşdirilməsinə və əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsinə kömək edə bilər.

Təhlil göstərir ki, heyvandarlıq sahələrində əl əməyinin geniş tətbiqi işçilərin iş yükünü xeyli artırır və nəticədə illik iş vaxtı fondundan səmərəli istifadə olunmur. İnəkləri maşınla sağan operatorların iş vaxtı fondundan istifadə səviyyəsi 1990-cı ildə 134,2%, 2000-ci ildə 120,5% və 2004-cü ildə 122,0% olmuşdur.

Yuxarıdakı göstəricilərdən məlum olur ki, iş yükünün artması iş vaxtı fondundan səmərəli istifadə edilməsinə imkan vermir və bu da öz növbəsində heyvandarlıqda çalışan ixtisaslı kadrların iki növbəli iş və istirahət rejiminə keçirilməsinə maneçilik törədir.

Gələcəkdə heyvandarlıqda əmək məhsuldarlığını yüksəltmək məqsədi ilə ixtisaslı kadrları, səmərəli əmək və istirahət rejiminə keçirmək üçün bir sıra təşkilat-təsərrüfat tədbirlərini həyata keçirmək lazımdır. Bu tədbirlərə əmək tutumlu sahələrin mexanikləşdirilməsi, iş yerlərində avadanlıqların yaxşılaşdırılması, xidmət edən işçilərin ixtisas səviyyəsinin yüksəldilməsi, yeni nümünəvi iş gün

qrafikinın tərtibi və başqa məsələləri aid etmək olar. Qeyd olunan məsələlərin düzgün həlli, iş vaxtından səmərəli istifadə edilməsinə, işçilərin həddindən çox yorulmamasına və nəhayət, əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsinə kömək edir. Bu baxımdan İsmayilli rayonunun N.V.Nikitin adına kənd təsərrüfatı müəssisəsinin təcrübəsi diqqətəlayiqdir. Təsərrüfatda sağıcıların 7 saatlıq iş gününün optimal qrafiki iki yolla həyata keçirilir: əvvəla, sağım vaxtını qısaltmaqla bir növbəli, iki tsikilli illi əmək və istirahət rejimini saxlamaq, sağıcıları iki və ya üç sağım aqreqlə təmin etmək. Bu vaxt sağıcılara təhkim olunan inəkləri 1,5-2,0 saata sağmaq mümkündür. Digər ən əhəmiyyətli yol sağıcıların iki növbəli işə keçməsidir. Lakin sağıcıların və başqa işçilərin iki növbəli işə keçmələri üçün heç olmasa sağım və heyvanların suvarılması prosesləri mexanikləşdirilməlidir. Təcrübə göstərir ki, sağını əllə aparan təsərrüfatlarda iki növbəli iş rejiminə keçən zaman müsbət nəticələr əldə olunmadığına görə, həmin təsərrüfatlar yenə də əvvəlki bir növbəli iş üsuluna qayıtmışlar.

Ən yüksək səmərə istehsal prosesləri tam mexanikləşdirildikdə əldə edilir. Belə ki, inəklərin əllə sağılması və yemin əllə paylanması hər sağıcıya 10-15 baş inək təhkim olunursa, həmin iş proseslərinin mexanikləşdirilməsi hər bir sağıcıya 30-40 inək təhkim olunmasına imkan verir. Sağıcıların vəzifəsi yalnız sağımdan ibarət olduqda, ona 50-100 baş inək təhkim oluna bilər. Əfsuslar olsun ki, respublikada sağımın belə təşkil olunması üçün hələ lazımi şərait yoxdur.

İki növbəli iş tətbiq etmək üçün texniki vasitələr qüsuruz işləməlidir, xüsusilə elektrik enerjisi fasiləsiz təmin olunmalıdır. Elektrik enerjisinin təchizatındakı narazılıqlar texnoloji proseslərin pozulmasına gətirib çıxarır və əlavə çətinliklər yaradır ki, bu da işin səmərəsini xeyli aşağı salır. İki növbəli işin tətbiq olunmasının səmərəliliyi sağıcıların iş təcrübəsindən və maşınla sağım sərəştəliyini mənimsəmələrindən asılıdır. Eyni zamanda nəzərə almaq lazımdır ki, onlar üç sağım aparatı ilə işləməlidirlər, belə olduqda, sağım müddəti qısalar və əlavə əmək məsrəfləri azalar.

İki növbəli işdə əməyi səmərəli təşkil etmək üçün gündəlik iş qaydasının düzgün təşkili ən vacib şərtlərdən biridir. Qəbul edilən iş qaydası elə təşkil olunmalıdır ki, işçilər əsas iş vaxtından və maşınlardan daha səmərəli istifadə etsinlər. Gündəlik iş qaydası hər bir ixtisaslı işçiyə və bütövlükdə heyvandarlıq işçilərinə bütün dövrlər üzrə tətbiq olunmalıdır. İki növbəli əmək və istirahət rejiminin tətbiqi gündəlik iş qaydasının dəqiq yerinə yetirilməsini tələb edir, çünki hər hansı növbənin birində işin pozulması, digərinin də pozulmasına gətirib çıxarır. Belə ki, hər hansı növbədə sağım müddətinin artıq olması, sağım aralarında optimal müddətin pozulmasına səbəb olur ki, bu da nəticədə sağılan südün bir növbədə çox, digərində isə az olmasına şərait yaradır.

Vaxtında və razılaşdırılmış qaydada işlərin yerinə yetirilməsini təmin etmək üçün hər gün növbənin təhvil verilməsi 10-15 dəqiqə ərzində həyata keçirilməlidir. Bu müddətdə sağıcı növbə əvəzçisinə mal-qaranın vəziyyəti, yemin verilməsi, sağılmış südün həcmi və aldığı digər göstəricilər haqqında məlumatlar verilməlidir. Sağıcıların iki

növbəli işə keçməsi üçün əlverişli dövrün seçilməsi vacibdir. Bunun ən əlverişli vaxtı payız-qış dövrüdür, çünki bu dövrdə ən az süd sağılır. Belə ki, sağıcılara təhkim olunan inəyin 35-40%-i sağılır və beləliklə, yüksək sağım dövrünə sağıcıların iş sərəştələri və təcrübələri artır, işdə dəqiqlik yaranır.

Birinci və ikinci növbə sağıcıları arasında işlərin paylanması hər bir konkret təsərrüfatda müxtəlif yolla həll edilməlidir. Bu ilk növbədə inəklərin gündə neçə dəfə sağılmasından asılıdır. İnəklər gündə iki dəfə sağıldıqda bu məsələ daha asan həll olunur.

İnəkləri gündə üç dəfə sağıb və yem verdikdə birinci və ikinci növbələrdə işləyən sağıcılar arasında iş bölgüsü aşağıdakı variantlarda aparılır:

I variant - birinci növbə iki dəfə sağım və yemləmə, ikinci növbə bir dəfə sağım və yemləmə aparır;

II variant - birinci növbə bir sağım və bir yemləmə, ikinci növbə iki sağım və iki yemləmə aparır;

III variant - birinci və ikinci növbələr günorta vaxtı həm sağım və həm də yemləməni birgə aparırlar.

Birinci və ikinci variantda sağıcıların iş qabiliyyəti səviyyəsi müxtəlif olduqda, məhsulun hesabı və əmək ödənişi ayrılıqda hesablanır. Üçüncü variantda hər iki sağıcının iş qabiliyyəti eyni olduqda (onlar bir-birinə inandıqda) həyata keçirilir. Təcrübə göstərir ki, südlük maldarlıqda bu iş zəruridir, ona görə ki, o, əlavə əmək məsrəfi tələb etmədən məhsuldarlığı artır.

Qadınların iş vaxtı fondundan artıq işləmələri onların ailələrinin iqtisadi vəziyyəti ilə bağlıdır. Belə ki, ailədə uşaqların sayının artması, bəzi hallarda ailənin ehtiyacından asılı olaraq məcburiyyət qarşısında iş vaxtı fondundan artıq işləyirlər ki, ailənin büdcəsi eyni səviyyədə qalsın, ehtiyacları təmin olunsun.

Bunu qadınların hər ay aldıkları əmək haqqının ailə büdcəsində tutduğu xüsusi çəkisindən görmək olar. Təcrübə göstərir ki, respublikanın inkişaf edən heyvandarlıq rayonlarının əksəriyyətində qadınların orta aylıq əmək haqqı kişilərin əmək haqqından artıqdır. Belə ki, Abşeron iqtisadi rayonunda traktorçularla sağıcılar arasında aparılan müşahidə göstərir ki, sağıcıların (qadınların) orta aylıq əmək haqqı mexanizatorların (kişilərin) orta aylıq əmək haqlarından 11,1%-22,8% çox olmuşdur.

İctimai istehsalatda olan yüksək əmək gərginliyi və şəxsi köməkçi təsərrüfatda məşğuliyyət qadınların boş vaxtlarını kəskin surətdə azaldır, onların təhsil və ixtisaslarının artırılmasına imkan vermir. Digər tərəfdən belə əlverişsiz əmək və iş şəraiti qadınların sağıcılığına da kəskin təsir göstərir.

Müxtəlif peşə işçilərinin əmək şəraiti bir çox hallarda ümumi ola bilər, lakin əmək bölgüsündən konkret obyektin maddi-texniki və sanitariya-gigiyenik səviyyəsindən, iş yerinin xarakterindən və s. asılı olaraq müxtəlifliklər də çoxdur. Belə ki, maddi-texniki şəraitə mexanikləşmə səviyyəsi, texnika, ləvazimat (qəbul olunmuş texnologiya ilə), yem və xüsusi geyimlə təmin olunmanı daxil etmək olar.

Heyvandarlıq sahəsində işləyən qadınlar əmək şərai-

tinin, əməyin elmi təşkilinin tələblərinə cavab vermədiyini qeyd edirlər. Heyvandarlıqda işləyən işçilərin əməyi, sanitariya-gigiyena tələblərini ödəmir. Xüsusilə heyvan saxlanılan binaların havasının natəmizliyi, sağım yerlərinin normadan az işıqlandırılması və s. qadın əməyinin səmərəli təşkilinə mənfi təsir göstərir.

Qadınların bütün əmək şəraitini onların fizioloji göstəriciləri ilə müqayisə etdikdə, iş gününün axırındakı yorğunluq və gələn iş gününün əvvəlindəki əhval-ruhiyyə arasında sıx əlaqənin olduğunu görürük. Yəni qadınlar iş prosesi zamanı yerinə yetirdiyi tapşırıqlardan əlavə əmək şəraiti ilə əlaqədar olaraq artıq enerji sərf edirlər ki, bu da qalan işləri icra etməyə imkan vermir və nəticədə onlar yorulur, yüksək səviyyədə işləmək qabiliyyətini itirirlər və əmək məhsuldarlığı aşağı düşür.

İstehsal fəaliyyətində fizioloji amillərlə yanaşı sosioloji amillərin də böyük əhəmiyyəti var. Bu baxımdan ümumi əmək şəraiti və onun işlə əlaqəsi barədə razılıq, əmək şəraitinin dəyişməsinə və xarakterinə verilən qiymət xüsusi yer tutur.

Təbiidir ki, istər bitkiçilikdə və istərsə də heyvandarlıqda çalışan qadınlar əmək şəraiti ilə tam razı deyillər. Onların çoxu əmək haqqının artmasını, iş şəraitinin yaxşılaşmasını üstün tutur, hətta elə olur ki, onlar aldıkları əmək haqqının səviyyəsi ilə razı olmuşlar. Ümumiyyətlə, əməyə olan münasibət, əmək şəraitinin tez-tez yaxşılaşmağı doğru dəyişməsindən çox asılıdır.

Hazırda kənd təsərrüfatında qadın kadr axınının 3/4 hissəsi əmək şəraiti ilə əlaqədardır. Əlbəttə, yaxşı əmək şəraiti özünü doğruldur. Burada işləyən qadınlar gördükləri işdə az yorulurlar və gələn iş gününə öz işgüzarlıqlarını tez bərpa edirlər, ailə və məişətdə öz borclarını daha yaxşı yerinə yetirir və öz işlərindən daha çox razı qalırlar. Demək olar ki, əmək şəraitinin yaxşılaşdırılması kənd təsərrüfatında məşğul olan qadınların əməyinin fizioloji, iqtisadi və sosial səmərəliliyinin yüksəldilməsi amili kimi çıxış edir.

Kənd təsərrüfatı istehsalatında ixtisaslı qadın kadrlarının təkrar istehsalının pozulması amillərinin ən başlıca səbəbi istehsal proseslərinin mexanikləşmə səviyyəsinin aşağı və qadınların əmək şəraitinin əlverişsiz olmasıdır.

Ağır əmək şəraiti gənc qadın kadrlarının kənd təsərrüfatı sahələrinə cəlb olunmasına mane olur və mexaniki kadr axını yaradır.

Respublikanın kənd təsərrüfatı sahələrində çalışan qadınların əksəriyyəti ümumi orta və natamam orta təhsillidir. Həm də ümumi yaş quruluşunda yaşlı qadınlar üstünlük təşkil edirlər, bu da təhsil səviyyəsi aşağı olan qadınların peşə ixtisaslarını artırmağa imkan vermir. Bəzi rayonlarda ixtisaslı kadrlar çatışmadığına görə, işçilərin maddi marağını artırmaqdan ötrü formal olaraq onlara ixtisas dərəcələri verilir.

İstehsalatın səmərəliliyinin yüksəlməsi, əsasən bu sahədə çalışan kadrların biliklərindən, ixtisas hazırlığından, bacarıqlarından, ixtisaslarının artırılmasından asılıdır.

Respublikanın təsərrüfatlarını ixtisaslı kadrlarla yaxşı təmin etmək üçün kənd təsərrüfatında çalışan ixtisaslı kadrların attestasiyasını keçirib, aşağı qiymət alan kadrların ixtisaslarını artırmaq məqsəduyğun olardı. Xüsusilə bu gənc işçilər üçün çox vacibdir, çünki mürəkkəb texnologiyalı istehsal sahələrində işləyən qadınların yarısından çoxu öz ixtisaslarını artırmaq arzusundadır. İxtisasını artırmaq istəməyən işçilər, əsasən öz fikirlərini ailə vəziyyəti, səhhətlərinin imkan verməməsi və aldıkları ümumi savadın səviyyəsinin aşağı olması ilə izah edirlər. Lakin təsərrüfatçılığın yeni formalarının yüksək inkişaf etdirilməsi, xüsusilə müxtəlif təsərrüfat formalarının geniş inkişafı, işçilərin bilik səviyyələrinin və ixtisaslarının artırılmasını tələb edir.

Hazırda kənd qızlarının ixtisas hazırlığı nə peşə quruluşunda, nə də müasir təsərrüfatların tələblərinə cavab vermir. Çünki ixtisasartırma məktəblərinin əksəriyyəti şəhərlərdə yerləşir, bu da kənd qızlarının qəbul olub oxumalarını çətinləşdirir. Həm də ixtisas məktəblərində, əsasən kadrlar kişi sənətləri və peşələri üzrə hazırlanır, təcrübə göstərir ki, qızlar bu sənətlər üzrə oxumurlar. Digər tərəfdən ixtisas məktəblərinin maddi-texniki bazası çox zəif və tədris təsərrüfatlarına lazım olan avadanlıqlar demək olar ki, yox dərəcəsindədir.

Qeyd etmək lazımdır ki, son illərdə respublikanın bəzi rayonlarında kənd qızlarının arasında ixtisasıyönlü işlərin aparılması güclənib və bu sahədə bəzi müsbət nəticələr əldə edilmişdir. Kəndin məktəbli qızlarının ixtisas seçmələrindən belə bir nəticə çıxartmaq olar ki, onlar kənd təsərrüfatı ixtisaslarını aşağı səviyyədə qarşılayırlar və demək olar ki, bu ixtisasların ardınca getmirlər. Belə ki, kənd təsərrüfatının bəzi ixtisasları, məsələn, aqronom, zootexnik, baytar, məhsulun emalına və saxlanması aid olan ixtisaslar heç də qızların diqqətini cəlb etmir.

Bununla yanaşı həkim, müəllim, tərbiyəçi, aşbaz, sağıcı, tibb bacısı kimi ixtisaslar istəklə qarşılanır, başqa sözlə desək, kəndin məktəbli qızları kənd yerlərində zəyif inkişaf etmiş və ya heç inkişaf etməmiş maraqlı ixtisaslar seçirlər. Qızların əksəriyyəti kənd təsərrüfatından uzaq olan ixtisasları seçməyə meyl edirlər. Belə bir şəraitdə qızların kənddə məskunlaşması və işləməsi problemə çevrilir. Kənddə işləyən qadınların üçdə iki hissəsindən çoxu kənd təsərrüfatında işləmək istəmirlər, onların yarısı xidmət sahələrində işləməyi üstün tutur.

Beləliklə, ixtisaslı qadın əməyindən geniş istifadə olunmamasına səbəb kənddə sahələrin infrastrukturunun, köməkçi müəssisələrin və digər sənaye sahələrinin filiallarının lazımı səviyyədə inkişaf etməməsidir.

Respublikada müxtəlif təsərrüfat formalarının inkişafı ilə yanaşı, ixtisaslı qadın əməyindən istifadə sahəsində yeni problemlər ortaya çıxır. Çünki müxtəlif təsərrüfat formalarının işçilərinin əksər hissəsini qadınlar təşkil edir. Qadınlar heyvandarlıq sahələrində bazar münasibətlərinin, şərtlərini böyük həvəslə qəbul edirlər, lakin onların əməyini yüngülləşdirmək üçün yuxarıda qeyd edilən tədbirlərin həyata keçirilməsi tələb olunur.